

TUDOR ARGHEZI'S IMPRISONMENT IN TÂRGU-JIU CAMP AND ITS DEPICTION IN HIS WRITINGS

EXPERIENȚA CONCENTRAȚIONARĂ A LUI TUDOR ARGHEZI ÎN LAGĂRUL DE LA TÂRGU-JIU ȘI REFLECTAREA EI ÎN OPERĂ

Lect. univ. dr. Mirel ANGHEL

Universitatea Tehnică de Construcții București

Facultatea de Inginerie în Limbi Străine

Departamentul de Limbi străine și comunicare

Bv. Lacul Tei, nr. 122-124, sector 2, București

E-mail: mirel.anghel@utcb.ro

Abstract

Tudor Arghezi's imprisonment experience has left many traces in his literature. In 1943, the poet was imprisoned in Târgu-Jiu for the publication of the pamphlet «Baroane!» («Baron!»). It was the second episode of his relationship with the Germans, because in 1919 he had been accused of collaboration with the occupant of Bucharest and even sentenced to prison. However, in 1943, his attitude is different, his pamphlets are turned against the representative of Nazi Germany in Bucharest, Manfred von Killinger. The consequence of the publication of this pamphlet is his imprisonment in a camp in Târgu-Jiu, which is in fact an opportunity that gives him the necessary time to write a large part of the poems that will be published later in the volumes «1907 – Peizaje» («1907 – Landscapes»), «Cântare omului» («Song for Humanity») and «Carnet – Mai 1944» («Carnet – May 1944»).

Rezumat

Experiența concentraționară prin care a trecut Tudor Arghezi a lăsat numeroase urme în literatura sa. În anul 1943, poetul era închis la Târgu-Jiu pentru publicarea pamfletului „Baroane!”. Era al doilea episod al relației sale cu nemții, deoarece în anul 1919 fusese acuzat de pactizare cu ocupantul Bucureștiului și chiar condamnat la închisoare. Însă, în 1943, atitudinea sa este diferită, pamfletele sale întorcându-se împotriva reprezentantului Germaniei naziste la București, Manfred von Killinger. Urmarea publicării pamfletului este trimiterea sa în lagărul de la Târgu-Jiu, prilej ce îi oferă liniștea creatoare necesară pentru a scrie o mare parte din poeziile ce vor intra ulterior în volumele „1907 – Peizaje”, „Cântare omului” și „Carnet – Mai 1944”.

Keywords: Tudor Arghezi imprisonment, Baroane, nazism Romania.

Cuvinte-cheie: Tudor Arghezi închisoare, Baroane, nazism România.

I. Introducere

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Arghezi „întoarce armele”, chiar dacă e vorba doar de condeii său. Deși admira civilizația germană, el nu ezită să scrie un pamflet acid cu titlul *Baroane!* ce îl vizează pe ambasadorul german la București, Manfred von Killinger. Din cauza unui asemenea gest impulsiv pe alocuri, autorul vitriolantului manifest este aproape de a fi trimis într-un lagăr de exterminare din Germania, dar, în cele din urmă, Tudor Arghezi se alege cu o pedeapsă

„îmblânzită”: câteva luni de detenție, primite de la autoritățile române, la Târgu-Jiu, printre „frații” săi olteni, acolo unde mulți îi erau prieteni și îi admirau opera.

Opera publicistică argheziană se bucură în aceasta perioadă de o mare popularitate. După ce revine din Elveția, are multe colaborări ca publicist, iar condeiul arghezian este din ce în ce mai citit, atât datorită prezenței în multe publicații, cât și prin datorită atitudinii de opoziție față de situația României în anii Primului Război Mondial. Poetul scrie „pieziș” în această perioadă, „pe dedesubt”, așa cum a învățat la mănăstire încă din tinerețe, încercând să se eschiveze în fața cenzurii. Stilul său este indirect, deghizat, strecoară în scrierile sale de multe ori aluzii, adesea esopic, sub forma unor fabule. În acest context, vine și momentul în care Bucureștiul este ocupat de nemți. Acum, Arghezi este de cealaltă parte a baricadei față de anul 1919, atunci când fusese acuzat că a pactizat cu inamicii nemții în urma colaborării la *Gazeta Bucureștilor* (*Bukarester Tageblatt*). Acum, poetul și publicistul Tudor Arghezi consideră că a venit vremea să sancționeze în scrierile sale ceea ce se întâmpla în țară din cauza ocupantului german. Așadar, Tudor Arghezi consideră că acum a venit vremea luptei cu dușmanul țării, iar tema naționalistă devine preponderentă în poeziile și articolele sale.

II. Pamfletul *Baroane!* și poeziile eshatologice argheziene

Poezia *Flautul descântat*¹ conține aluzii politice referitoare la stăpânitori și slugi și la relația dintre artist și monarh. Se poate citi în filigram și descifra istoricul relației lui Tudor Arghezi cu Regele. În aprilie 1941, în *Revista Fundațiilor Regale*, sunt publicate poeziile argheziene *Când veni ră, Altă dată* și *Nu-nțelegeam*, toate intrând sub titlul generic *Letopiseși*. Poetul alege să istorisească în aceste poezii trecerea României de partea inamicului nazist. Poeziile sunt străbătute de tensiunea confruntării, scrâșnetul mâniei amenințătoare a poporului peste care dau năvală străini cu grai „păsăresc” (*Nu-nțelegeam*). Deși străinii par a fi „de treabă” la început, (*Când veni ră*), ei se dovedesc în cele din urmă a fi doar niște „furi” care vor să ne pună jugul stăpânirii.

Tudor Arghezi publică în această perioadă mai mult poezii cu un „iz cronicăresc”², într-o atmosferă generală întunecată, chiar apocaliptică. În *Inscripția inscripțiilor*, timpul este vitreg cu oamenii, iar intruziunea străinilor nu le mai lasă loc în țara lor:

„Că muriseră și pomii
De arșițele Sodomii,
Cu care ne-a osândit
Leatul anului cumplit,
Mătrăguna și leșia
Năpădindu-ne moșia”.

Poezia *Drumu-i lung* deplânge starea în care a ajuns România în cel de-al Doilea Război Mondial, imaginea pe care poetul o prezintă amintind mai degrabă de pustiirea intenționată a pamânturilor și resurselor ținuturilor noastre în fața năvălitorului. De această dată, în sate mai pot fi zărite numai câteva „stafii”. Tot ce a rămas este un pustiu pârjolit de moarte și sărăcie, cu oameni desfigurați de foame. Poemul se încheie retoric cu o întrebare: „Asta fuse România?”. În același registru este scrisă și poezia *De la Jii, în drum*. Nicio urmă de om nu mai există aici, peisajul dezolant fiind conturat doar de animalele care și ele subzistă „Mai mult moarte decât vii”. Este de reținut un aspect important în acest context: poeziile menționate, alături de alte creații, vor fi publicate peste ani în volumul *Una sută una poeme* (1947), volum care a fost retras din librării de regimul comunist, în contextul în care Arghezi tocmai fusese pus la index în urma unei campanii agresive de eliminare din literatura română, din cauza nesupunerii sale la directivele propagandistice trasate în literatura română.

¹ *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 11/1940

² *Tudor Arghezi în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, în *Analele Universității București, Seria Științe sociale. Filologie*, anul XIII, 1964-1965, p. 55

Revenind la perioada 1942-1943, observăm totuși că atmosfera generală îi este favorabilă lui Arghezi. Numeroase reviste literare sau de profil cultural general îi cer condeiul acum, libertatea de exprimare fiind încă la un nivel acceptabil pentru Tudor Arghezi. În februarie 1943, susține chiar și o conferință la Ateneul Român, repetată la scurt timp datorită succesului uriaș pe care îl are. În aceeași perioadă solicită chiar și aprobarea de a relua publicarea liliputanei sale gazete *Bilete de papagal*, dar fără succes. Găsește însă o soluție de compromis: *Biletele* vor apărea în cadrul unei alte publicații, chiar pe prima ei pagină (*Informația zilei*). O asemenea soluție este posibilă datorită prietenului bun al poetului, Grigore Malciu, cel care conduce *Informația zilei*. Iată că acum putem vedea încă deplina forță a condeiului arghezian în publicistică, un condei ce emană dârzenie și speranță într-un viitor al judecării drepte pentru fiecare:

„Ziua judecării tale nu o aștepta până în ziua judecării lui Dumnezeu, fâgăduința mângâierii celor ce au gemut scrâșnit în deșert. Ea e mai apropiată și seninătatea ta va fi de față”.³

Însă, publicația *Informația zilei* nu era privită cu ochi buni de autoritățile germane care își făceau tot mai simțită prezența în viața socială și culturală a României în contextul conflagrației mondiale. Articolele lui Tudor Arghezi sunt cenzurate parțial sau total. Este cazul unui articol despre un câine orb pe nume Hoțu. Atentă la toate detaliile, cenzura scoate din text referirea la câinele care a orbit de „2 ani” (aceasta fiind perioada de când Mareșalul Ion Antonescu venise la putere, iar referirile considerate indirecte trebuiau eliminate), dar și sintagma „câinele galben”, de teamă să nu amintească de „câinele roșu”, așa cum era numit Antonescu. În cele din urmă, articolul apare în *Informația zilei* din 22 iunie 1943.

Consecințele atitudinii lui potrivnice devin tot mai vizibile. Tudor Arghezi este arestat, în primă fază, în vara anului 1943, din cauza articolului *Voinicul*⁴. Acest scurt arest durează doar patru zile, timp în care este amenințat chiar cu deportarea. Problema pe care el o atingea face referire indirectă la un medic evreu, Wilhelm Filderman (președintele Comunității Evreilor din România), care fusese deportat de regimul antonescian în Transnistria (la Moghilev), în luna mai a anului 1943. La scurt timp după deportarea lui Filderman apare și articolul lui Arghezi. Într-un stil deghizat, el scrie despre demersurile lui Filderman făcute pe lângă Mareșalul Antonescu, în încercarea de a împiedica deportarea evreilor din România. Nu este clar cum a trecut un articol cu un subiect atât de sensibil de cenzură, dar se bănuiește că Tudor Arghezi îl avusese ca „aliat” pe cenzorul Grigore Eremiescu, cel care desfășura numeroase afaceri cu evrei prin depozitul de cărbuni pe care îl avea în Șoseaua Gării Obor, nr. 6.

Ținta următorului atac arghezian este baronul Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei hitleriste în România între ianuarie 1941 și iulie 1944. Tudor Arghezi îi dedică pamfletul *Baroane*⁵, punctul culminant al activității sale publicistice și capodoperă a pamfletului românesc:

„Ce semeț erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce mojić! ce mitocan! ce bătăran! Nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om și parcă celălalt a plecat în pielea goală, pe undeva, prin ceruri ori în iad.

Botul nu-ți mai e așa de gros, fâlcile ți-s mai puțin dolofane și ai început, Doamne! să și surâzi cu buzele alea groase, șterse de unsoare. Ceafa ți s-a mai tras, gușa s-a mai moderat, burta caută un relief mai apropiat de spinare. Nici părțile de dindărăt nu mai sunt atât de expresiv dominante, dedesubtul croielii scurte.

Cred că nu mai iei dimineața patru cafele cu lapte, o halcă de șuncă și opt prăjituri, cu care ți-ai pus din nou în funcțiune intestinul gros, anemiatic de răbdări prăjite. Te umpluseși bine, până la răgâială. Ți-aduci aminte ce sfrijit erai pe când erai sărac și cum ne pălmuia căutătura ta ațâțată după ce te-ai procopsit. Îndopat cu bunurile mele, nu-ți mai dam de nas și ți s-a părut că eram pus pe

³ *Scrisoare*, în *Informația zilei*, III, nr. 482, 9 mai 1943, pag. 1 (*Bilete de Papagal*), apud Tudor Arghezi, *Opere IX. Publicistică (1941-1947)*, p. 303

⁴ Apărut la rubrica *Bilete de Papagal* în *Informația zilei*, III, nr. 500, 28 mai 1943, p. 1. Vezi și articolul lui Dumitru Hîncu, *Depoziția martorului Tudor Arghezi*, în *România literară*, nr. 46, 21 noiembrie 2008, p. 19

⁵ *Informația zilei* (rubrica *Bilete de papagal*), nr. 624, vineri, 1 octombrie 1943

lume ca să slujesc mădularelor tale, burții, gușii, sacului și dășagilor tăi: ăsta era rostul meu, a trebuit să-l aflui de la tine, flămândule, roșcovanule, boboșatule, umflatule.

Mi-ai împuțit salteaua pe care te-am culcat, mi-ai murdărit apa din care ai băut și cu care te-ai spălat. Picioarele tale se scaldau în Olt, și miroase până la Calafat, nobilă spurcăciune!

I-auzi! Vrea să-mi fie stăpân și să slugăresc la mațele lui, eu care nu m-am băgat rânduș nici la boierul meu. Vrea trei părți și din văzduhul meu, ca să răsuflă în răcoarea mea numai el. Lasă-mă să-mi aleg stăpânul pe care-l vreau eu, dacă trebuie să mă robesc, nu să mă ia la jug și bici, înșfăcat de ceafă, cine poștește.

Uită-te, mă, la mine! Baroane! Să ne desfacem hârtiile amândoi, eu zapisul și hrisoavele mele, scrise pe cojoc, și tu zdrențele tale. Scrie pe-ale tale Radu? Nu scrie!... Scrie Ștefan? Nu scrie!... Scrie Vlad, scrie Matei? Nu!...Păi ce scrie pe cărpele tale? Degete șterse de sânge?

Mi-a ieșit o floare-n grădină, ca o pasăre roșie rotată, cu miezul de aur. Ai prihănit-o. Ți-ai pus labela pe ea și s-a uscat. Mi-a dat spicul în țarină cât hulubul și mi l-ai rupt. Mi-ai luat poamele din livadă cu carul și te-ai dus cu el. Ți-ai pus pliscul cu zece mii de nări pe stânca izvoarelor mele, și le-ai sorbit din adânc și le-ai uscat. Mocirlă și bale rămân după tine în munți și secetă galbenă pustie în șes. Și din toate păsările cu graiuri cântătoare, îmi lași cârdurile de ciori.

Începi să tremuri acum, căzătură. Așa s-a mai întâmplat cu toți câți au umblat să-mi fure binele ce mi l-a dat Dumnezeu. Te-ai cam subțiat și învinețit. Obrazul ți-a intrat în gură, gulerul ți-a căzut pe gât ca un cerc de puțină uscată. Dacă te mai usuci nițel, o să-ți adune doagele de pe jos. Ce floacă plouată-n capul tău ! Ce mustață pleoștită! Ce ochi fleșcăiți! Parcă ești un șoarece, scos din apa fiartă, de coadă, Baroane...”

Poziția publicistului Tudor Arghezi contrastează puternic cu profascismul de atunci din presa românească. În mod surprinzător, pamfletul *Baroane!* a putut trece de cenzură, reacția stîrnită în mediul politic căpătând o amploare nebănuită. Fiind interogat de autorități, Tudor Arghezi răspunde că pamfletul nu este îndreptat nicidecum împotriva baronului Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei la București, ci se referă la un mare latifundiar maghiar, în persoana baronului Atzel, cel care atacase România într-un discurs. Chiar dacă nu menționează în pamflet numele lui Killinger, este clar destinatarul vitriolantei scrieri. Aceasta este o ultimă ocazie în care putem vedea o astfel de zvâcnire a geniului pamfletar arghezian, căci peste doar câțiva ani, vârful penei argheziene se va bontii iremediabil, fără a mai redeveni ce a fost.

Deși nemții ar fi dorit să îl trimită într-un lagăr de pe teritoriul lor, autoritățile române reușesc să îi schimbe destinația cu lagărul de la Târgu-Jiu, acolo unde poetul este întâmpinat de prieteni. Îl vizitează des bunul său prieten, Constantin Calotescu-Neicu, un boier oltean înstărit, căruia poetul îi va semna, în 1944, o prefață la un volum de schițe și nuvele ⁶. Îl răsfăță cu daruri de sărbători, ajutându-i și familia rămasă la București într-o situație grea. Boierul oltean avea un conac la Broșteni, făcând parte și din conducerea Societății Scriitorilor Olteni. Era unul dintre cei mai bogați oameni din Oltenia. Ceea ce îl lega de Tudor Arghezi era dragostea pentru cultură și literatură. El îi culturaliza pe țărani, le oferea gratuit reprezentații cu piese de teatru, interpretate în sat de cunoscuți actori craioveni. Pentru Tudor Arghezi, regimul de detenție nu este nici pe departe apropiat de ceea ce îi pregăteau nemții, la Târgu-Jiu el având voie să scrie și beneficiind de prietenia și admirația sinceră a tuturor.

În lagărul de la Târgu-Jiu scrie o parte din poeziile volumelor *1907 – Peizaje, Cântare omului și Carnet – Mai 1944*, toate cu tematică social-politică, mărturie a vremurilor pe care le-a trăit. Volumul *Carnet – Mai 1944* poate fi considerat un adevărat jurnal de front al unui necombatant, aducând în prim-plan imagini terifiante ale războiului și cimitire amestecate cu spitale de nebuni (*Două nopți*). Vitalitatea vieții devine doar o amintire, iar oamenii sunt reduși la simple resturi, într-o lume fără sens, răsturnată, acolo unde ochiul poetului vede o sumbră imagine de o

⁶ Constantin Calotescu-Neicu, *Debut. Schițe și nuvele, cu o scrisoare a Domnului T. Arghezi*, Editura „Ramuri”, Craiova, 1944

suavitate proprie, cea a mâinii unei femei logodite din care a rămas doar „O palmă delicată, la deget cu inelul / Logodnei: Nu-ncepuse prăpădul și măcelul” (*Convoiul sicrielor*).

Aceeași descompunere a omului este prezentată și în volumele *Flori de mucigai, Una sută una poeme și 1907 – Peizaje*. Din tot ce era înainte, mai rămân doar martorii care vor povesti mai departe ceea ce au trăit. O bătrână supraviețuiește doar pentru a aduna din grădină rămășițele din ceea ce a fost familia ei:

„Și căuta bunica, subt lacrima de rouă,
Crâmpeiele de carne, pierdute-n iarba nouă,
Până-n amurg strânsese de-abia un fund de sită.
.....
Din trei, câți spulberase vârtejul, la cules,
Cât un cântar de prune, atât s-a mai ales.”

(*Erau trei*, vol. *Carnet – Mai 1944*)

În cele din urmă, Tudor Arghezi este eliberat în decembrie 1943, motivația oficială fiind legată de starea de sănătate precară a poetului. În urma numeroaselor memorii și insistențe ale familiei, Tudor Arghezi revine acasă și își reia activitatea poetică și publicistică, fiind monitorizat cu atenție în continuare de către autorități.

Concluzie

Scrierile lui Tudor Arghezi, fie că ne referim la cele literare, fie că avem în vedere publicistica sa, ilustrează deplin epoca în care el a trăit. Pentru Tudor Arghezi, a lua poziție față de asupritorii țării era o datorie de credință ce trebuia să își facă loc în opera sa. Astfel, pamfletul *Baroane!* și volumele de poezii *1907 – Peizaje, Cântare omului și Carnet – Mai 1944* sunt adevărate cronicile ale istoriei dure pe care poetul a înfruntat-o.

BIBLIOGRAFIE

- Arghezi, T., *Scrisoare*, în *Informația zilei*, III, nr. 482, 9 mai 1943, p. 1 (rubrica *Bilete de Papagal*).
- Arghezi, T. (2011). *Opere IX. Publicistică (1941-1947)*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, București, p. 303
- Arghezi, T., *Bilete de Papagal*, în *Informația zilei*, III, nr. 500, 28 mai 1943, p. 1
- Calotescu-Neicu, C. (1944). *Debut. Schițe și nuvele, cu o scrisoare a Domnului T. Arghezi*, Editura „Ramuri”, Craiova
- Hîncu, D., *Depoziția martorului Tudor Arghezi*, în *România literară*, nr. 46, 21 noiembrie 2008, p. 19
- Informația zilei*, nr. 624, vineri, 1 octombrie 1943
- Revista Fundațiilor Regale*, nr. 11, 1940
- Tudor Arghezi în anii celui de-al doilea război mondial*, în *Analele Universității București, Seria Științe sociale. Filologie*, anul XIII, 1964-1965, p. 55

